

УДК 78.421

Оксана Величко

ВИКОНАВСЬКІ ВЕКТОРИ СТАРОВИННОЇ МУЗИКИ

У статті досліджено провідні напрямки поширення старовинної музики. Розглянуто діяльність ключових навчально-освітніх центрів автентичного виконавства та перелічено найвідоміші фестивалі старовинної музики. Охарактеризовано сучасний етап її розповсюдження та популяризації.

Ключові слова: старовинна музика, автентичне виконавство, фестиваль, музичний інструмент, педагог.

Оксана Величко

ИСПОЛНИТЕЛЬСКИЕ ВЕКТОРЫ СТАРИННОЙ МУЗЫКИ

В статье исследовано ведущие направления распространения старинной музыки. Рассмотрено деятельность ключевых учебно-образовательных центров аутентичного исполнительства и перечислено наиболее известные фестивали старинной музыки. Охарактеризовано современный этап ее распространения и популяризации.

Ключевые слова: старинная музыка, аутентичное исполнительство, фестиваль, музыкальный инструмент, педагог.

Oksana Velychko

PERFORMING VECTORS OF ANCIENT MUSIC

Leading directions of distribution of ancient music are investigated in the article. There exist versatile English definitions of this phenomenon, e. g. authentic carrying (authentic performance), historically informed performance, period performance, historically informed performance practice and others.

Activity of key educational centers of the authentic performing are considered. Confirmations of interest of ancient music serve numerous national and international festivals that reconstruct the musical art of remote epochs. Actuality of authentically interpreted ancient music put in a spotlight the leaders of collectives, scientists-researchers, musical teachers and performers-instrumentalists. They had to change withstand traditions reading of music of different epochs taking into account aesthetics, timbre and acoustic character of past epoch, tempo dramaturgy, technical means etc.

Professionalization performing of ancient music actualized musical works, authentic instruments with the corresponding to the old epochs acoustic-structural descriptions. Problem of lack of specialists that able to teach how to perform medieval, renaissance, baroque and pre-classical music partly decide master-classes that take place at different festivals of old music, International summer schools and educational projects. In European educational establishments there exist traditions of studying of ancient art of interpretation in the classes of separate specialists or at the specialized departments or even professional educational establishments. For example, one of such establishments is the oldest educational centre Schola Cantorum Basiliensis. In Ukraine similar directions of activity are observed only in some educational establishments.

Key words: ancient music, authentic performing, festival, musical instrument, teacher.

Широке звернення митців сучасності до ретроспективних стильових ознак у власній творчості, а також масштабність та багаточисельність активно концертуючих мистецьких формацій у галузі сольного та камерно-ансамблевого музикування, які дедалі активніше залучають до обігу творчість митців минулого, актуальність численних міжнародних

фестивалів давнього музичного мистецтва демонструють глибокий інтерес як до старовинної музики загалом, так і до автентичного чи “історично інформованого” виконавства зокрема. Звертаючись до англійських визначень цього явища, зустрічаємо дефініції автентичне виконавство (*authentic performance*), історично інформоване виконавство (*historically informed performance*), виконавство (певного, відповідного – прим. О. В.) періоду (*period performance*), історично-інформована виконавська практика (*Historically Informed Performance Practice*) тощо. Все це свідчить про його актуальність, відповідність естетичним запитам найширшої слухацької аудиторії у наш час.

Важливим джерелом з вивчення проблем виконавства старовинної музики є монографічні розвідки Н. Харнонкурта, Р. Донінгтона, Г. Фергюсона, М. Ф. Букофцера, Е. Бодкі, О. Перне, А. Долметча, Л. Брюно, Г. Вельфліна, Я. Буркгардта, К. Закса, Ф. Блюма, К. Паліски, Г. Г. Еггебрехта, С. Клеркса, В. Кольнедера, П. Тардоша, Й. Питері, Т. Ліванової, С. Скребкова, Ю. Келдиша, К. Розеншільда та ін. Окремо хочеться наголосити на вагомому внеску в науковому осмисленні даної проблематики українських дослідників – Н. Герасимової-Персидської, Д. Чижевського, Л. Корній, І. Тукової, Л. Мельник, С. Соланського. Однак розгляд того ракурсу, який обраний як магістральний у пропонованій розвідці, у вищезазначених вчених здійснений достатньо побіжно.

Мета статті – окреслити основні вектори виконавського інтересу до старовинної музики в умовах сьогодення.

Підтвердженням інтересу до старовинної музики слугують численні фестивалі національного та міжнародного рівня, які мають на меті реконструкцію музичного мистецтва віддалених епох. Такими є “*Trigonale Festival der Alten Musik*” (Тригональний фестиваль старовинної музики), “*Innsbrucker Festwochen der Alten Musik*” (Фестиваль старовинної музики в Інсбруку) в Австрії, “*Festival van Vlaanderen*” (Фестиваль Фландрії), “*Musica Antiqua section*” (Розділ старовинної музики) в Брюгге, “*Festival de Musique Ancienne en Wallonie*” (Фестиваль старовинної музики у Валонії) в Бельгії, “*Early-music*” (Рання музика), “Московское действо”, “Антикваріум”, Міжнародний Фестиваль-конкурс молодих композиторів і виконавців “*Soli Deo Gloria*” (Єдиному Богу слава) у Росії, “*Rovigno Baroque Music Festiva*” (Фестиваль барокової музики в Ровінью) в Хорватії, “*Le Festival International de Musique Ancienne de Simiane*” (Міжнародний фестиваль старовинної музики у Сіміане) у Франції, “*Festival alter Musik Bernau*” (Фестиваль старовинної музики в Бернау) в Німеччині, “*A' Μεσαιωνικό & Βυζαντινό Φεστιβάλ Δήμου Καστοριάς – Αλεξιάδα*” / “*Medieval & Byzantine Festival*” (Середньовічний і візантійський фестиваль Кастор'я-Алексіада) в Греції, Фестиваль старовинної музики в польському Старому Сончі. Не менш численними є й українські мистецькі акції подібного спрямування – Міжнародний фестиваль старовинної музики в Ужгороді, міжнародний фестиваль “*Organum*” у Сумах, “*Collegium musicum*”, Фестиваль давньої музики у Львові та численні інші.

У свою чергу, актуальність автентично трактованої стародавньої музики поставила у центр уваги виконавців-інструменталістів, керівників колективів, науковців-дослідників та музичних педагогів необхідність переосмислення усталених традицій прочитання музики різних епох з урахуванням естетики, тембро-акустичного образу епохи, темпово-часової драматургії технічно-виконавських засобів, а також послідовної ретроспекції виконавських манер та освітніх систем, викладених у трактатах, методах, інструментальних школах визначними виконавцями-віртуозами, педагогами, конструкторами-органологами минулих епох.

Відомий австрійський дослідник давньої музики Ніколаус Харнонкурт (*Harnoncourt*) у праці “Музика як мова звуків. Шлях до нового розуміння музики” [1] задекларував визначальні принципи власної музичної практики, в тому числі і як керівник заснованого ним у 1953 р. ансамблю старовинної музики “*Concentus Musicus*”, з яким здійснив записи відомих у музичному світі платівок. Н. Харнонкурт у вищезгаданій праці запропонував не музейне виконання старовинної музики, а висловив цілком нові погляди на інтерпретацію музики минулого. Його мистецька позиція отримала широку популярність у музичному середовищі.

Професіоналізація виконавства музики давніх епох зумовила актуалізацію значного пласту музичної творчості, опанування автентичного інструментарію з відповідними епохам акустично-конструктивними характеристиками. Однак, якщо в більшості західноєвропейських країн та країн Нового світу, як, приміром, в Австрії чи Швейцарії, вивчення і популяризація стародавньої музики фінансується державою і вважається престижним напрямком у розвитку національної культури, то в Україні цей процес має радше стихійний неформалізований характер і набув вигляду руху освічених ентузіастів. Його витоки припадають на виконавську діяльність київського ансамблю “Ренесанс” (заснований у 1980 р.) під керівництвом Святослава Крутикова, який згодом набув статусу професійного колективу під назвою “*Camerata taurica*”, ансамбль “*Silva rerum*” під орудою Т. Тригуб (заснований у 1993 р.). Реконструктивним музикуванням та відтворенням інструментарію займаються представники Київського кобзарського цеху.

Серед сучасних формацій, що об’єднують професіоналів та освічених аматорів з метою реконструктивних історично достовірних виконань репертуару давніх епох, варто назвати Ансамбль давньої музики Костянтина Чечені, “Туляйгород” та “Хорея Козацька”, “Львівські менестрелі” (“*Menestrelī Leopolita*”, заснований у 2000 р.), “*A cappella Leopolis*” (мистецький керівник ансамблю – Роман Стельмащук, диригент – Людмила Капустіна, заснований у 2002 р.). Другий важливий аспект даного дослідження стосується проблем автентичності виконавства. У рамках цього аспекту виникає ще два відгалуження. Перше з них – концертне виконання старовинної музики з метою повернення її до повноцінного художнього життя та впровадження у навчально-педагогічний процес. Звідси випливає завдання підготовки виконавців на таких вельми специфічних інструментах, характерних для музики XVI–XVIII сторіч, як лютня, гудок, гуслі, колісна ліра, та організації різних типів ансамблів старовинної музики.

Відтак виникає потреба відповідної підготовки таких виконавців, що інспірує подальшу розробку виконавсько-педагогічних концепцій у напрямку виховання фахівців, здатних грати на старовинних інструментах, обізнаних у галузях їх експертної оцінки, які могли б долучитись до реставрації, ремонту та виготовлення копій старовинних інструментів, підготовки до друку рукописів, факсиміле, репринтів, і редагування нотних видань з виконавськими рекомендаціями до них.

У наш час ряд суттєвих проблем у виконанні старовинної музики в рамках усталеної в час її створення інтерпретаційної системи стала очевидною, а питання автентичного стилю виконання набули особливої ваги і значимості. Адже поки що виконання докласичної музики головним чином орієнтується на естетичну систему романтизму, в рамках якої почалось виконавське відродження давнього мистецтва, проте одразу ж воно було переосмислене відповідно до суб’єктивно-емоційного пріоритету романтичного художнього мислення, часто сприймалось і транслювалося в контексті превалюючих духовних цінностей тієї доби.

З огляду на вищезазначене, проблема стилістично вірного виконання вимагає дослідження не тільки щодо інтерпретації музичних композицій минулого на автентичних, але й на сучасних інструментах, а отже, зумовлює значний запит на педагогів-спеціалістів даної галузі. Проблема нестачі фахівців, здатних навчати адекватному виконанню середньовічної, ренесансної, барокової, класичної музики, частково вирішують майстер-класи в рамках різних фестивалів (наприклад М. Поспішила, Б. Шведа, Т. Чехака, Т. Польш-Луценко, П. Ессууда), Міжнародні літні школи та освітні проекти (до прикладу, Міжнародна літня школа давньої музики в Лідзбарку Вармінському (*Międzynarodowa barokowa szkoła w Lidzbarku Warmińskim*, Польща), “*Letní slavnosti staré hudby*” (*Summer festivities of early music*) та “*Summer School of Early Music Prachatice*” в Чехії, чи Освітній проект “Курс західноєвропейської духовної музики” заочно-інтерактивного навчання, організований з ініціативи російського благодійного фонду “Мистецтво добра”, курси майстерності фундації “*La Pellegrina*” – Міжнародна літня академія Моцартеум у Зальцбургу (Австрія) тощо.

У Львові у квітні 2012 р. вдруге була проведена міжнародна лабораторія Ірмосу “Спас” (Перша міжнародна лабораторія Ірмосу відбулася у 2005 р.), організатором якої є Львівський муніципальний театральний, художньо-дослідницький та освітній центр “Слово і голос”. У ній

взяли участь актори, співаки, музиканти, художники, священики, семінаристи, монахи, науковці, студенти. Вона ставить за мету художнє дослідження давнього духовного співу України – перерваної форми церковної традиції.

У європейських освітніх установах існують складені традиції вивчення старовинного мистецтва інтерпретації у класах окремих фахівців, у межах спеціалізованих кафедр чи навіть професійних освітніх установ. Одним з найдавніших навчальних закладів, діяльність якого спрямована на вивчення старовинної музики, є *Schola Cantorum Basiliensis* (утворена в 1933 р. у Базелі), зараз це – Інститут старовинної музики у складі Базельської музичної академії у Швейцарії. Подібними є Академія “Санта-Чечілія” (*Accademia nazionale di Santa Cecilia*) у Брешії та *L'Istituto Diocesano di Musica e Liturgia* у складі *Ufficio Liturgico Diocesano* у Флоренції (Італія), Папський інститут сакральної музики в Римі (Італія), Академія старовинної музики в Бремені, Університет у Тросінгені (Німеччина), Вища школа церковної музики в Тюбінгені (Німеччина), кафедра старовинної музики Віденської консерваторії, Австрійська барокова академія (Зальцбург), Вища академія мистецтв “Моцартеум” та ін.

Значно рідше така змога наявна у рамках академічних профільних навчальних закладів пострадянського простору. Зокрема, активно діють кафедра старовинної музики Латвійської музичної академії під орудою диригента і клавесиніста, доцента Маріса Купча (*Māris Kupčs*, засновника бароко-оркестру “*Collegium musicum Riga*”), Литовської музичної академії, Колегія старовинної музики Московської консерваторії та експериментальний факультет історичного і сучасного виконавського мистецтва Московської консерваторії, кафедра старовинної музики Новосибірської консерваторії, кафедра старовинної музики Латвійської музичної академії, Академія старовинної музики та Школа старовинної музики в Санкт-Петербурзі.

Окремі спеціальні курси введено у рамках академічних кафедр: зокрема, предмет “Інтерпретація старовинної музики” є в програмах кафедри камерного ансамблю та спеціалізація “орган” – кафедри спеціального фортепіано Білоруської державної академії музики (їх веде Володимир Невдах – головний органіст і капелмейстер Архикатедрального собору Святого Імені Діви Марії в Мінську, доцент та старший науковий співробітник Проблемної науково-дослідної лабораторії музики Білоруської державної академії музики, професор Духовної семінарії в Пінську, керівник Секції церковної музики Мінсько-Могилевської архієпархії). Практичний і теоретичний курси проводяться у складі міжкафедральної секції “Інтерпретація музики бароко” Нижегородської консерваторії ім. М. Глінки, в діяльності Кафедрі історії та теорії виконавського мистецтва Московської консерваторії ім. П. І. Чайковського. Таким, зокрема, є авторський курс С. Грохотова “Клавир і фортепіано: виконавське мистецтво XVIII – поч. XIX ст.”, авторський курс А. Яковлевої “Робота над технікою співу в контексті історичних стилів вокальної музики”, професора Е. Царьової “Невідоме” XIX століття. Опера, пісні, камерно-інструментальні жанри”, доктора мистецтвознавства Е. Кривицької “Принципи постановок старовинних опер на сучасній сцені (Гендель, Рамо, Люлі)” та ін.

В Україні подібними напрямками діяльності вирізняються одиничні навчальні заклади. Діяльність кафедри старовинної музики Національної музичної академії України ім. П. Чайковського зосереджена, насамперед, на дослідницькій діяльності. Виконавським в її складі є лише клас клавесину, у 1997 р. тут з’явилась асистентура-стажування (керівник – проф. С. Шабалтіна). Практичне виконавство реалізують струнний квартет “*Perola barocca*” на чолі з В. Пономарьовим, студентський ансамбль ренесансного співу “*Vox animae*” (2009 р. створення, керівник – Н. Хмилевська), ансамбль студентів історико-теоретичного факультету “*Dominica*” (керівник – О. Зосім, спеціалізація – традиція григоріанського співу).

Можливість опанувати автентичні манери виконавства старовинного музичного мистецтва реалізується через авторські навчальні курси, серед яких низка практично-ужиткових дисциплін: “Основи орнаментики” (О. Шевчук, С. Шабалтіна), “Генерал-бас (теоретичний та практичний курси)” (О. Шадріна-Личак), “Розшифровка табулятур” (О. Шевчук), “Текстологія і палеографія” (О. Шевчук), “Європейські музичні нотації” (О. Шевчук, О. Зосім). Лабораторію старовинної музики засновано у Києво-Могилянській академії. Окремі клавесинові класи ведуть Н. Фоменко у КССМШ ім. М. Лисенка, О. Жукова у

КДВМУ ім. Р. Глієра, Н. Сікорська у КДШМ № 2 ім. М. Вериківського, Л. Бондар у Вінницькому музучилищі.

Інструментальне виконавське мистецтво досліджується з позиції барокової, класичної та романтичної традицій інтерпретації, суспільних запитів щодо інструментальної музики і форм її функціонування як цілісної взаємопов'язаної системи. В рамках теорії виконавства виявляються відмінні риси виконавських стилів різних епох, зокрема імпровізаційна складова та рівень інтерпретаторської свободи й ініціативи стилістик бароко, рококо, галант, класицизму, романтизму тощо.

Таким чином, сучасним інтерпретаторам при виконанні старовинної музики необхідно зіставити, порівняти, узагальнити як історичні виконавські системи, які сформували досвід її інтерпретації в автентичному варіанті, так і опертись на сучасні дослідження. Їм також варто взяти до уваги історичний шлях формування і розвитку музичного інструментарію та його обумовленість звуковими ідеалами відповідних епох, розглянути цей процес як складову комплексу філософсько-естетичних позицій та соціокультурних запитів, також взаємозв'язку виконавських принципів, форм концертування, конструктивних відмінностей інструментарію, виконавського репертуару, співвіднесення фіксованого нотного тексту та традицій його прочитання в контексті національних шкіл, особливостей засобів музичної виразності (темпо і ритм, динаміка, артикуляція, прикраси, звуковидобування). Кожен з подібних курсів передбачає необхідність опанування інструментального виконавства старовинної музики з урахуванням педагогічних принципів, репертуару, інтерпретаційних традицій, конструкції і різновидів інструменту, звуковидобування, інтонування, строю, акустичних умов виконання тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Харнонкурт Н. Музыка як мова звуків / Ніколаус Харнонкурт. – Суми : Собор, 2002. – 184 с.

REFERENCES

1. Harnoncourt, N. (2002), *Muzyka yak mova zvukiv [Music as a Language of Sounds]*, Sumy, Sobor. (in Ukrainian).

УДК 783. 24

Наталія Юсипів

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМОТВОРЧИХ ЕЛЕМЕНТІВ СТЕПЕННИХ АНТИФОНІВ УТРЕНІ

У статті досліджено особливості формотворчих елементів циклу степенних антифонів утрени з Любачівського Ирмологіону другої половини XVII ст. В процесі аналізу охарактеризовано структурні особливості піснеспівів, зокрема мелодичні формули, метроритмічні та ладові комбінації. Виявлено виразну спорідненість музичних елементів з вербальним текстом степенних антифонів, зокрема з літургійною функцією жанру.

Ключові слова: степенні антифони, піснеспів, глас, тропар, сакральна монодія.

Наталія Юсипів

ОСОБЕННОСТИ ФОРМООБРАЗУЮЩИХ ЭЛЕМЕНТОВ СТЕПЕННЫХ АНТИФОНОВ УТРЕНИ

В статье исследованы особенности формообразующих элементов цикла степенных антифонов утрени с Любачевского Ирмологиона второй половины XVII в. В процессе анализа охарактеризованы структурные особенности песнопений, в частности мелодические